

Så t ex sägs jämlikhet vara "en central värdering för Marx", trots att det inte verkar gå att belägga att han explicit ställer sig bakom jämlikhet som samhällsideal. Skälet är att "det samhällsideal han själv omfattar visar sig vara ett samhälle som uppfyller kriterier vi uppsatt för politisk respektive ekonomisk jämlikhet". Marx räknas alltså som jämlikhetsanhängare på grundval av en överensstämmelse på den faktiska nivån, som inte har någon motsvarighet på ordnivån.

Däremot beskrivs Hayek som motståndare till frihet som målförverkligandekapacitet, eftersom han "polemiserar mot varje annan användning av ordet" [frihet] än den som syftar på den skyddade sfärens frihet. Icke desto mindre eftersträvade Hayek målförverkligandekapacitet, utan att kalla den frihet. (Hans spontana ordning syftar bl a till att individer ska ha maximala möjligheter att förverkliga sina egna mål.)

När jag läste boken fick jag intrycket att Hayek räknas som motståndare mot frihet som målförverkligandekapacitet på grundval av en skillnad enbart på ordnivån. Detta tedde sig egendomligt i jämförelse t ex med behandlingen av Marx' jämlikhetssyn. Gölstam har emellertid sagt mig att hans ställningstagande grundas på att Hayek är motståndare till varje strävan att med politiska åtgärder åstadkomma målförverkligandekapacitet för olika individer (eftersom det skulle innebära en otillåten styrning av resurs-

tilldelningen). Detta är väl en mera plausibel motivering, men jag skulle ha önskat mig att redan i boken få dessa metodfrågor utredda.

Dessa metodologiska randanmärkningar ska läsas mot bakgrund av att Gölstam redovisar sin metod med en tydlighet som är ovanlig i komparativa idéstudier. Härigenom blir det lättare att följa och ta ställning till hans resonemang, och självfallet också lättare att kritisera dem. Den som överväger att genomföra en jämförande idéstudie, särskilt inom den politiska filosofins område, har mycket att lära av Gölstams avhandling.

Boken är också mycket värdefull för alla som intresserar sig för hur rubrikens tre begrepp har uppfattats inom sentida politisk filosofi. Icke minst är de noggranna och väldokumenterade referaten av de sex författarna, med sina många väl valda citat, en värdefull tillgång även för dem som inte i alla avseenden delar författarens slutsatser.

Sven Ove Hansson

Svante Nordin, *Filosofins historia*, Studentlitteratur 1995.

Svante Nordin har etablerat sig som en av vårt lands främsta humanister. Han har bl a i tre böcker skildrat den svenska filosofins historia och skrivit en lysande biografi över Fredrik Böök. Nu har ytterligare en

bok av Nordin utkommit, *Filosofins historia*.

Det finns naturligtvis flera sätt att skriva en filosofihistoria. Man kan skriva en bred historisk framställning med ett stort antal namn där filosofin sätts in i sitt historiska sammanhang. Men man kan också välja ut ett mindre antal filosofer och behandla dem på ett mindre värnadsfullt och kanske lite anakroniskt sätt. Vad man vill vinna med denna metod är att den filosofiska analysen blir mer djupgående.

På svenska har vi som bekant två värdefulla verk, skrivna utifrån vart och ett av dessa perspektiv, Gunnar Aspelins *Tankens vägar* och Anders Wedbergs *Filosofins historia*. Nordins utgångspunkt är, liksom Aspelins, mera idéhistorikerns än den analytiska filosofens.

Det innebär att Nordin snarare vill förstå än kritisera de filosofer han behandlar. Detta är oftast en fruktbar metod. (Jag har dock svårt att förstå Nordins välvillighet mot Anselms ontologiska gudsbevis eller hans sätt att ifrågasätta Kants kritik av beviset.)

Nordins metod innebär också att han inte endast beskriver filosofernas olika tankar och system utan även utförligt redogör för deras texter. Det är annars vanligt att den moderne uttolkaren alltför mycket vill systematisera den äldre filosofin så att man kommer långt bort från originaltexterna.

Naturligtvis får filosofernas liv och den historiska kontexten ett

större utrymme i Nordins filosofihistoria än i Wedbergs. Nordin påpekar dock i bokens inledning att utrymmet tyvärr inte tillåtit att han utförligt beskrivit filosofins politiska, sociala och kulturella bakgrund. I stället har han varit tvungen att främst koncentrera sig på filosofins interna och autonoma utveckling.

En viktig principiell fråga för filosofihistorikern är hur han skall förhålla sig till s k österländsk filosofi. Aspelin skriver i *Tankens vägar* om indiskt och kinesiskt tänkande. Men det finns också filosofer som kritiserat själva begreppet "österländsk filosofi", t ex skriver Martin Heidegger i *Was ist das – die Philosophie?*: "Utrycket 'västerländsk filosofi' är i sanning en tautologi. Varför? Därför att 'filosofin' till sin natur är grekisk." Nordin uttrycker sig mer diplomatiskt, men har en liknande uppfattning: "Från sin födelse är filosofin grekisk. Man kan om man vill tala om kinesisk eller om indisk filosofi och därmed mena företeelser i kinesisk eller indisk intellektuell historia som man tycker har stora likheter med grekernas 'filosofia'. Så skall inte här göras."

Detta har sin grund i Nordins allmänna uppfattning om filosofins historia. Enligt Nordin är inte filosofihistorien en samling teorier utan större inbördes sammanhang. Det finns i stället en enhetlig filosofisk tradition. Därför behandlas i boken främst de filosofer som haft stort

inflytande och varit historiskt betydelsefulla. Nordin menar att "en tradition i stor utsträckning själv (gör) sitt urval".

Avgörande för denna ursprungligen antika tradition är mötet med kristendomen som Nordin skildrar på ett föredömligt sätt. Det var naturligtvis en kraftig konfrontation eftersom det var två mycket skilda tankesystem som möttes.

En del filosofer har menat att kristna tänkare inte hör hemma i en filosofihistoria. Medan filosofin gör anspråk på att vara förutsättningslös och inte lyda några auktoriteter är kristendomen helt beroende av tron och uppenbarelsen. "Har icke Gud gjort denna världens visdom till dårskap?" frågade ju Paulus retoriskt.

Detta har också bidragit till att många moderna filosofer är ointresserade av det medeltida tänkandet. Texten skriver Anders Wedberg intressant om antikens och den moderna tidens filosofi men oinspirerat om medeltidens. Nordins inställning är dock en annan. Han påpekar att kristendomen aldrig har varit helt skild från eller oberoende av filosofin. Inte minst Johannesevangeliet är tydligt influerat av grekiskt tänkande. Och de medeltida filosoferna åstadkom en syntes mellan filosofin och tron.

Nog finns det tydliga likheter mellan kristendomen och framförallt Platons filosofi. "Kristendom är platonism för folket" skrev Nietzsche. Precis som platonismen är kristendomen dualistisk, och båda

skiljer mellan den sanna verkligheten och den verklighet vi upplever med sinnena.

Men Nordin bortser därför inte från de avgörande skillnaderna mellan de två systemen. Den grekiska filosofin var endast intresserad av det allmänna och tidlösa. Kristendomen betonade den enskilda människans frälsning och utgick från en enskild person, Jesus Kristus, som framträtt vid en speciell tidpunkt i historien.

Konfrontationen mellan grekiskt och kristet tänkande var inte aktuell endast under medeltiden. Under 1800-talet angrep Kierkegaard, en tänkare som talade om "ögonblicket" och "den enskilde", Hegels systematiska filosofi.

Med Nordins syn på filosofihistorien är det naturligt att mötet mellan grekiskt och kristet får stort utrymme. En förutsättning för att ett verk om filosofins historia skall kunna följa en så tydlig linje är nog att det är skrivet av endast en person. När man läser Aspelins, Wedbergs och Nordins översikter ser man fördelen med en ensam författare. En bok skriven av ett stort antal författare innehåller naturligtvis ofta en stor sammanlagd kompetens men helhetsintrycket blir lätt lidande, det är svårt att se några stora linjer i ett splittrat verk.

Även om Nordin utgår från en tydlig tradition är det naturligtvis inte självklart exakt vilka filosofer som skall ingå och Nordin lyfter ibland fram överraskande namn.

Michel de Montaigne är en av världslitteraturens stora, men det är nog ganska få, åtminstone i vårt land, som menar att han tillhör filosofihistorien. Men, som Nordin påpekar, öppnar Montaignes essayer "ett nytt kapitel i jaguppfattningens historia".

Nordin har även med fransmannen Joseph de Maistre, som var en skarp kritiker av upplysningsfilosofin. Medan de Maistre saknas i t ex Aspelins framställning, har idéhistorikern Isaiah Berlin intresserat sig för honom. Berlin menar att de Maistre är en av fascismens föregångare. De Maistre är viktig att studera eftersom han på många sätt var före sin tid och inte, som många ansett, en reaktionär kvarleva. De Maistre är, för att citera Berlin, "terrifyingly modern", och han påverkade även t ex Tolstoj.

Också en annan av Berlins favoriter finns med i Nordins bok, Giambattista Vico. Men det är nog en allmän tendens att Vico får allt större utrymme i filosofihistoriska verk.

Nordins syn på filosofihistorien medför uppenbara fördelar. Men det finns också risker med detta synsätt. Frestelsen finns att man så mycket betonar kontinuiteten att många väsentliga tänkare får litet eller inget utrymme därför att de inte passar in i författarens schema. Men att Nordin har med Montaigne, de Maistre och Vico visar väl att han inte fallit för den frestelsen. Det beror på att Nordin har en ovanlig

förmåga till förståelse av de mest skilda filosofiska åskådningar.

Detta medför också att han uppnår en fin balans mellan olika filosofiska riktningar. Detta gäller även när han skriver om modern filosofi, kontinental eller analytisk. Men kanske får de senaste årtiondenas analytiska filosofer, om man bortser från politiska filosofer som Rawls och Nozick, för lite utrymme. Varför är inte en så intressant filosof som Saul Kripke med? Nog är han mer förtjänt av ett omnämnande än t ex Julia Kristeva.

Därmed är det väl lämpligt att jag tar upp ytterligare ett par anmärkningar, inte heller en så förtäfflig bok som Nordins filosofihistoria är helt invändningsfri.

Eftersom marxistiska filosofer som Lukács, Gramsci, Horkheimer och Adorno behandlas ganska ingående borde väl även kritiken mot marxismen fått ett visst utrymme. Det hade t ex varit intressant med en diskussion om Karl Poppers bok *The open society and its enemies*. Popper angriper i denna bok Platons, Hegels och Marx' deterministiska syn på historien. Poppers nya tolkning av Platon gör väl boken än mer lämplig att behandla i ett filosofihistoriskt verk. Nordin ägnar en mening åt denna bok och det framgår inte att Poppers kritik gällde vad han kallade "historicismen" hos de tre filosoferna. Poppers vetenskapsteori behandlas däremot på två sidor.

Nordins bok avslutas med en lit-

teraturförteckning som i första hand innehåller svenskspråkig litteratur men även en del böcker på andra språk. Den gör ibland ett lite nyckfullt intryck. Nordin omnämner kvällstidningsjournalisten Gunnar Fredrikssons böcker om Russell och Wittgenstein men inte så väsentliga verk som t ex Melker Johnssons Nietzschestudier (*Nietzsche och tredje riket* 1943, *Marx och Nietzsche* 1990) eller Arnold Ljungdals *Marxismens världsbild* (1947). Även Justus Hartnacks *Filosofiska problemställningar* saknas men det är en bok som jag tror är mycket användbar för de läsare som Nordin främst vänder sig till.

Men dessa invändningar väger lätt mot bokens förtjänster. Det skulle naturligtvis varit märkligt om en bok på över 600 sidor som behandlar hela filosofins historia varit helt invändningsfri och en sådan bok är knappast heller önskvärd.

Nordins främsta syfte är väl inte att revolutionera vår syn på filosofins historia, som framgår av baksidestexten är boken avsedd att användas som lärobok vid universitet och högskolor. Men Nordins framställning är därför inte helt konventionell. Nordin avslutar sin bok med tre kapitel om "Filosofin i kontext".

Ett av dessa kapitel handlar om filosofins genrer, ett väsentligt men ofta förbiset område. Nordin konstaterar att filosoferna "ofta varit ovilliga att medge att de för fram sina tankar genom ett litterärt med-

ium." Men skillnaden mellan t ex Nietzsche och Kant, eller mellan den tidige och den senare Wittgenstein, beror bl a på skillnaderna i litterär form.

Man väljer litterär genre och stil beroende på vilken filosofisk riktning man företräder och samtidigt formas tankarna av den stil man valt. Hur ofta och gärna man använder t ex olika metaforer i sin framställning är beroende av innehållet i framställningen. Är det en slump att de mest berömda metaforerna och liknelserna i tänkandets historia skapades av Platon och Jesus, två företrädare för uppfattningen att vår värld endast är en avbild av den verkliga världen?

Nordin skriver om Descartes' ensamma sökande efter sanningen: "Den yttre situationen har sin betydelse för de tankar som följer. För den ensamme filosofen i det stängda rummet blir det naturligt att utveckla tvivel på yttervärldens existens och att ta sin utgångspunkt i det rena självmedvetandet. Hans argument hade knappast kunnat föras fram i en Platonsk dialog." För Platons filosofi är däremot dialogformen nödvändig.

Citatet är inte hämtat från kapitlet "Filosofins genrer" utan från avsnittet om Descartes' filosofi. Nordins syn på förhållandet mellan filosofins innehåll och litterära form präglar hela hans bok.

De två övriga kapitlen om filosofin i kontext behandlar "filosofins institutioner" och "filosofin och

dess historia". I det senare kapitlet visar Nordin hur synen på förhållandet mellan filosofin och dess historia skiftat mellan olika epoker. Hegel har haft en avgörande betydelse för den moderna uppfattningen om vad filosofihistoria är. Med honom blev tolkningen av filosofins historia för första gången en central uppgift för en stor filosof. Hegel betonade att filosofihistorien inte är ett "galleri av tillfälligt tillkomna meningar" utan att den är en nödvändig tankeutveckling. Även Nordin är nog en smula påverkad av Hegels syn på filosofihistorien.

Jag har i min recension inte skrivit så mycket om hur Nordin

skildrar enskilda filosofer utan mer uppehållit mig vid de stora linjerna i hans bok och hur boken förhåller sig till andra filosofihistoriska verk. Men jag vill betona att Nordin lyckas mycket bra med att förmedla även komplicerade tanke-system på ett ganska enkelt och klagörande sätt utan att därför bli ytlig. Nordin är en god stilist. Detta skiljer honom från t ex en annars så fin filosofihistoriker som Gunnar Aspelin.

Man önskar därför att Nordins bok får en stor läsekrets och inte bara bland dem som läser filosofi eller idéhistoria på universitetet. Filosofins historia borde vara en angelägenhet för många fler.

David Andersson